

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА

Кафедра політології



ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор

Майя НІКОЛАЄВА
«*серпень*» 2025р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
**ПОЛІТИЧНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА ТРАНЗИТИВНІ
ПРОЦЕСИ**

Рівень вищої освіти:	<u>перший (бакалаврський) рівень</u>
Галузь знань:	<u>05 - Соціальні та поведінкові науки</u>
Спеціальність:	<u>052 - Політологія</u>
Освітньо-професійна програма:	<u>Політологія</u>

ОНУ
2025

Робоча програма навчальної дисципліни «Політична модернізація та транзитивні процеси» Одеса: ОНУ. 2025. 26 с.

Розробник: **А.В. Кройтор**, кандидат політичних наук, доцент.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри політології
Протокол № 2 від «29» серпня 2025 р.

Завідувач кафедри

(підпис)

Світлана КОЧ
(прізвище та ініціали)

Погоджено із гарантом ОПП Політологія

(підпис)

Ірина МИЛОСЕРДНА
(прізвище та ініціали)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) ФМВПС
Протокол № 1 від «29» серпня 2025р.

Голова НМК

(підпис)

Олег ХОРОШИЛОВ
(прізвище та ініціали)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри

Протокол № ____ від «__» ____ 202__ р.

Завідувач кафедри

(підпис)

Світлана КОЧ
(прізвище та ініціали)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри

Протокол № ____ від «__» ____ 20__ р.

Завідувач кафедри

(підпис)

(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Загальна кількість: кредитів – 4 годин – 120 залікових модулів - 2 змістових модулів – 2 ІНДЗ* – _____ (вид завдання)	Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові Спеціальність 052 – «Політологія» Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)	Обов’язковий ОК 15	
		Рік підготовки:	
		2-й	4-й
		Семестр	
		4-й	7-й
		Лекції	
		24 год.	14 год.
		Практичні	
		24 год.	0 год.
		Лабораторні	
		0 год.	0 год.
		Самостійна робота	
		72 год.	134 год.
		у т.ч. ІНДЗ*: - год.	
		Форма підсумкового контролю: іспит	

* – за наявності

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни – надати знання здобувачам про сучасні наукові парадигми та підходи до розуміння транзитивних процесів та політичної модернізації.

Предметом вивчення є перехідні політичні системи і процеси, які мають особливі функціональні й динамічні характеристики. Тому здійснення політичних, економічних і соціальних реформ повинно ґрунтуватися на ретельному вивченні як світового досвіду модернізації та демократичного транзиту, так і врахуванні національної специфіки, гармонійному поєднанні традицій та інновацій в суспільному і політичному житті

Завдання курсу:

- ✓ сформувати у здобувачів здібності професійного, політологічного аналізу сучасних макро-політичних процесів;
- ✓ забезпечити вміння використовувати набуті здобувачами знання при аналізі політичних процесів з погляду теорії модернізації та політичного транзиту;
- ✓ сформувати практичні вміння у сфері застосування методів впливу на політичні процеси у суспільстві;
- ✓ забезпечити використання набутих знань під час професійної діяльності в якості консультантів суб'єктів політичної діяльності, політичних аналітиків, держслужбовців, політичних технологів тощо;
- ✓ забезпечити вміння самостійно розробляти стратегічний план реформ та прогнозування його реалізації у короткотерміновій, середньостроковій та довготривалій перспективі з урахуванням здобутків транзитології;
- ✓ сформувати вміння моніторингу та прогнозування процесу трансформації галузевих політик як на регіональному рівні (Одеська область) так і загальнодержавному рівні.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

Інтегральні компетентності (ІК)

ІК Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у політичній сфері, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій та методів політичної науки.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК01. Знання предметної області та розуміння професійної діяльності;

ЗК03. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК04. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності);

Спеціальні (фахові) компетентності (СК)

СК01. Здатність використовувати категорійно–понятійний та аналітично–дослідницький апарат сучасної політичної науки.

СК02. Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.

СК03. Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.

СК04. Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.

Очікувані програмні результати навчання (РН):

РН01. Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності.

РН 03. Вміти критично мислити у сфері професійної діяльності.

РН08. Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та - апарат сучасної політичної науки.

РН11. Застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.

РН12. Вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

РН13. Вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.

РН14. Застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Політична модернізація та транзитивні процеси» здобувач повинен :

знати:

- сучасні наукові підходи щодо сутності, чинників детермінації й типології політичних процесів, основні засоби їх аналізу і моделювання;

- механізми виникнення політичних змін та інновацій, критерії та різновиди політичного розвитку;

- джерела стабільності й нестабільності у політичному житті, причини криз політичного розвитку та засоби їх попередження й подолання;

- зміст і сутність політичної модернізації як одного з різновидів політичного розвитку, типові проблеми суспільств, що перебувають у стані модернізації;

- специфічні ознаки транзитивних процесів й перехідних політичних систем;

- загальні тенденції політичного розвитку, модернізації та демократизації в умовах глобалізації та постмодерну.

вміти:

- творчо використовувати напрацьовані сучасною наукою методологічні підходи і методи дослідження політичної динаміки щодо характеристики конкретних макро-політичних процесів у світі та в Україні;

- орієнтуватися у динамічних змінах політичного життя, надавати політологічну оцінку поточним подіям з огляду на їх роль в процесах політичного розвитку;

- застосовувати прийоми моделювання певних політичних процесів з метою визначення їх типу, напрямку і характеру;
- виявляти об'єктивні умови, ресурси, стратегії й технології суспільних перетворень на шляху здійснення модернізації та демократизації;
- розробляти стратегічний план реформ та прогнозування його реалізації у короткотерміновій, середньостроковій та довготривалій перспективі з урахуванням здобутків транзитології;
- діагностувати та прогнозувати процес трансформації галузевих політик як на регіональному рівні (Одеська область) так і на загальнодержавному рівні.

Практична складова: розробити презентацію результатів аналізу основних причин авторитарних зворотів у процесі трансформації посткомуністичних держав. Дослідити етапи політичної трансформації в Україні та презентувати відповідну модель транзиту.

3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні парадигми політичного розвитку та модернізації.

Тема 1. Головні парадигми й наукові підходи щодо суспільно-політичної динаміки: генеза і сучасний стан.

Роль загальнонаукових парадигм у виборі методології та методів дослідження політичних процесів. Характеристика лінійно-еволюційної (К.Маркс), неоеволюційної (Ф. Тьонніс, Е. Дюркгейм), циклічно-хвильової (А.Тойнбі, О.Шпенглер) та синергетичної (І.Пригожин, Н. Курдюмов) парадигми з точки зору їх методологічної придатності щодо вивчення макро-політичних процесів.

Загальний алгоритм аналізу політичних процесів та його відображення у різноманітних методологічних підходах: інституціональному, неоінституціональному, структурно-функціональному, бігейвіористському. Інтерпретація політичного процесу в теоріях раціонального вибору та концепції «політичного поля» (П. Бурдьє).

Тема 2. Модернізація: сутність та основні підходи до визначення сучасності.

Поняття «модернізація», «модерн», їх значення. Сутність модернізації та основні підходи до її інтерпретації. Розробка концепції модернізації через призму «соціології розвитку» (Т. Парсонс, Ш. Ейзенштадт, Д. Лернер, У. Мур, А. Етціоні, У. Ростоу та ін.) і «політології розвитку» (Г. Алмонд, С. Верба, Л. Біндер, Л. Пай, С. Хантінгтон та ін.). Концепція кризи та «занепаду світу», спроба її подолання через теорію модернізації. Традиційне та сучасне суспільство через концепт модернізації. Пріоритетні напрямки модернізаційних процесів. Інтегрально-синтезуючий підхід до трактування модернізації Ю. Хабермаса. Методологічний підхід М. Дюверже до трактування модернізації. Сутність політичної модернізації та сталого політичного розвитку.

Тема 3. Умови виникнення та еволюція теорій модернізації.

Теорії модернізації, умови їх виникнення, зміст, етапи еволюції. Ліберальні й консервативні погляди на процес, завдання і фактори переходу країн до «модерну». Риси традиційного і сучасного суспільства (М. Леві). Сучасні уявлення про зміст, розмаїття шляхів, варіантів і результатів модернізаційного процесу. Етапи становлення теорії модернізації. Критика ранніх концепцій модернізації. Вплив глобалізації на розвиток модернізаційних процесів у світі. Теорія модернізації та теорія неомодернізації: спільне і відмінне.

Тема 4. Політичні зміни та інновації в умовах модерну та постмодерну

Взаємозв'язок статичного, функціонального і динамічного вимірів політичного життя. Поняття «система», «процес», «зміна», «розвиток», «інновація» в політології, їх зміст і співвідношення.

Політичні зміни та інновацій в структурі політичного розвитку як об'єкт дослідження в політичній науці. Специфіка політичного розвитку в умовах змін та інновацій пов'язаних з модернізаційним процесом. Політичний факт, політична ситуація і політична подія як головні аналітичні змінні наукового спостереження щодо політичних процесів. Рівні наукового аналізу політичних процесів та його різновиди.

Тема 5. Типи політичної модернізації.

Критерії типологізації політичної модернізації. Типи політичної модернізації. Механізми модернізаційного процесу. Періодизація політичної модернізації у глобальному вимірі. Теорія поліархії Р. Даля в контексті політичної модернізації. Моделі здійснення модернізації: органічні та неорганічні, стихійні та цілеспрямовані. Моделі модернізації за С.Хантінгтоном: континентальна модернізація, британський та американський типи модернізації. Основними тенденціями континентальної моделі модернізації були раціоналізація влади та диференціація структур.

Модернізація «навздогін» та «наслідування зразків» (імітація алгоритму, імітація результату або форми. Органічна або первинна модернізація. Неорганічна, вторинна, відображена модернізація. Класифікація типів модернізації: ендегенна, тобто здійснювана на власній основі (Європа, США та ін.); ендегенно-екзогенна, здійснювана як на основі власних внутрішніх чинників, так і на основі запозичення (Росія, Терція, Греція та ін.); екзогенна модернізація, здійснювана на основі запозичень при відсутності власних передумов.

Змістовний модуль 2. Транзитологія

Тема 6. Транзитологія в структурі політичної науки.

Об'єкт, предмет та основні поняття політичної транзитології. Транзитивні (перехідні) процеси як об'єкт транзитології. Поняття «перехідність», «перехідні процеси», «перехідні суспільства». Органічний та наслідуваний типи політичних переходів. Поняття «політичний транзит», «політична трансформація», «політична модернізація». Становлення транзитологічних знань. Концепція експорту демократії в теорії деколонізації. Спроба інсталяції структур і норм західних демократій у постколоніальні країни та невдача з її реалізацією. Концепція структурного детермінізму в теорії політичної модернізації. Виникнення транзитології та розробка транзитологічної парадигми.

Тема 7. Демократизація як глобальна тенденція політичного розвитку.

Теорія «хвиль демократизації» С. Хантінгтона. Причини відкотів від демократії та їх наслідки. Чинники демократизації та їх взаємодіючі впливи. Фази(етапи)демократизації. Внутрішні та зовнішні фактори демократизації. Деліберативна демократія як напрямок у сучасній теорії демократії: аналіз

основних підходів. Глобалізація як чинник демократизації. Сучасна криза демократії та шляхи її вирішення. Виклики демократії в умовах глобального інформаційного суспільства.

Тема 8. Теорії демократичного переходу: еволюція змісту і актуальна проблематика.

Особливості теорії демократичного переходу та теорії модернізації: спільне та відмінне. Етапи переходів від тоталітаризму до демократії за Д. Растоу. Фази демократичного переходу до демократії за Г. О' Доннелом та Ф. Шміттером. Етапи демократичного транзиту в концепції А. Пшеворського. Фази демократичної переходу за С. Хантінгтоном. Демократичний перехід та його етапи в концепції З. Бжежинського. Особливості державного управління на різних етапах демократичного транзиту.

Тема 9. Моделі політичних переходів

Методологічні засади розробки транзитивних моделей. Статичне та динамічне моделювання в політичній науці. Двополюсність моделей переходів від авторитарних режимів Моделі прямого переходу; перерваної демократії; другої спроби; циклічна, деколонізації. Специфіка моделей посткомуністичних трансформацій. Моделі прямого переходу до демократії; переходу до демократії з затримкою; двофазового переходу; циклічних коливань між демократією та авторитаризмом; переходу до авторитарних режимів; зворотного розвитку. Пояснення моделей посткомуністичних трансформацій у контексті функціонального та структурного підходів.

Тема 10. Специфіка посткомуністичних політичних трансформацій. Особливості політичного транзиту в Україні.

Сутність посткомуністичної трансформації та її особливості. Особливість моделі прямого переходу у посткомуністичних країнах. Модель двофазового переходу: специфіка та її прояви реалізації у посткомуністичних країнах. Особливості моделі «зворотного розвитку» у посткомуністичних країнах. Особливості посткомуністичного транзиту в колишніх республіках СРСР. Причини згорання демократизації та перехід до авторитаризму у пострадянських державах.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
Л		п/с	Лаб	ср			Л	п/с	лаб	Ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні парадигми політичного розвитку та модернізації										
Тема 1. Головні парадигми й наукові підходи щодо суспільно-політичної динаміки: генеза і сучасний стан.	10	2	2	0	6	8	0	0	0	8
Тема 2. Модернізація: сутність та основні підходи до визначення сучасності.	10	2	2	0	6	9	1	0	0	8
Тема 3. Умови виникнення та еволюція теорій модернізації.	12	2	4	0	6	9	1	0	0	8
Тема 4. Політичні зміни та інновації в умовах модерну та постмодерну	10	2	2	0	6	10	2	0	0	8
Тема 5. Типи політичної модернізації.	10	2	2	0	6	10	2	0	0	8
Разом за змістовим модулем 1	52	10	12	0	30	46	6	0	0	40
Змістовий модуль 2. Транзитологія										
Тема 6. Транзитологія в структурі політичної науки.	12	4	2	0	6	9	1	0	0	8
Тема 7. Демократизація як глобальна тенденція політичного розвитку	10	2	2	0	6	9	1	0	0	8
Тема 8. Теорії демократичного переходу: еволюція змісту і актуальна проблематика.	10	2	2	0	6	10	2	0	0	8
Тема 9. Моделі політичних переходів	10	2	2	0	6	10	2	0	0	8
Тема 10. Специфіка посткомуністичних політичних трансформацій. Особливості політичного транзиту в Україні.	12	4	4	0	6	10	2	0	0	8
Разом за змістовим модулем 2	56	14	12	0	30	48	8	0	0	40

ІНДЗ*	12				12	26				26
Усього годин	120	24	24	0	80	120	14	0	0	106

* – за наявності

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Тема 1. Головні парадигми й наукові підходи щодо суспільно-політичної динаміки: генеза і сучасний стан. Роль загальнонаукових парадигм у виборі методології та методів дослідження політичних процесів. Характеристика лінійно-еволюційної (К.Маркс), неоеволюційної (Ф. Тьонніс, Е. Дюркгейм), циклічно-хвильової (А.Тойнбі, О.Шпенглер) та синергетичної (І.Пригожин, Н. Курдюмов) парадигми з точки зору їх методологічної придатності щодо вивчення макро-політичних процесів. Загальний алгоритм аналізу політичних процесів та його відображення у різноманітних методологічних підходах: інституціональному, неоінституціональному, структурно-функціональному, бігейвіористському. Інтерпретація політичного процесу в теоріях раціонального вибору та концепції «політичного поля» (П. Бурдьє).	2	-
2	Тема 2. Модернізація: сутність та основні підходи до визначення сучасності. Поняття «модернізація», «модерн», їх значення. Сутність модернізації та основні підходи до її інтерпретації. Розробка концепції модернізації через призму «соціології розвитку» (Т. Парсонс, Ш. Ейзенштадт, Д. Лернер, У. Мур, А. Етціоні, У. Ростоу та ін.) і «політології розвитку» (Г. Алмонд, С. Верба, Л. Біндер, Л. Пай, С. Хантінгтон та ін.). Концепція кризи та «занепаду світу», спроба її подолання через теорію модернізації. Традиційне та сучасне суспільство через концепт модернізації. Пріоритетні напрямки модернізаційних процесів. Інтегрально-синтезуючий підхід до трактування модернізації Ю. Хабермаса. Методологічний підхід М. Дюверже до трактування модернізації. Сутність політичної модернізації та сталого політичного розвитку.	2	-
3.	Тема 3. Умови виникнення та еволюція теорій модернізації. Теорії модернізації, умови їх виникнення, зміст, етапи еволюції. Ліберальні й консервативні погляди на процес, завдання і фактори переходу країн до «модерну». Риси традиційного і сучасного суспільства (М. Леві). Сучасні уявлення про зміст, розмаїття шляхів, варіантів і результатів модернізаційного процесу. Етапи становлення теорії модернізації. Критика ранніх концепцій модернізації. Вплив глобалізації на розвиток модернізаційних процесів у світі. Теорія модернізації та теорія неомодернізації: спільне і відмінне.	4	-
4.	Тема 4. Політичні зміни та інновації в умовах модерну та постмодерну Взаємозв'язок статичного, функціонального і динамічного вимірів політичного життя. Поняття «система», «процес», «зміна», «розвиток», «інновація» в політології, їх зміст і співвідношення. Політичні зміни та інновації в структурі політичного розвитку як об'єкт дослідження в політичній науці. Специфіка політичного	2	-

	розвитку в умовах змін та інновацій пов'язаних з модернізаційним процесом. Політичний факт, політична ситуація і політична подія як головні аналітичні змінні наукового спостереження щодо політичних процесів. Рівні наукового аналізу політичних процесів та його різновиди.		
5.	Тема 5. Типи політичної модернізації. Критерії типологізації політичної модернізації. Типи політичної модернізації. Механізми модернізаційного процесу. Періодизація політичної модернізації у глобальному вимірі. Теорія поліархії Р. Даля в контексті політичної модернізації. Моделі здійснення модернізації: органічні та неорганічні, стихійні та цілеспрямовані. Моделі модернізації за С.Хантінгтоном: континентальна модернізація, британський та американський типи модернізації. Основними тенденціями континентальної моделі модернізації були раціоналізація влади та диференціація структур. Модернізація «навздогін» та «наслідування зразків» (імітація алгоритму, імітація результату або форми. Органічна або первинна модернізація. Неорганічна, вторинна, відображена модернізація. Класифікація типів модернізації: ендегенна, тобто здійснювана на власній основі (Європа, США та ін.); ендегенно-екзогенна, здійснювана як на основі власних внутрішніх чинників, так і на основі запозичення (Росія, Терція, Греція та ін.); екзогенна модернізація, здійснювана на основі запозичень при відсутності власних передумов.	2	-
6.	Тема 6. Транзитологія в структурі політичної науки. Об'єкт, предмет та основні поняття політичної транзитології. Транзитивні (перехідні) процеси як об'єкт транзитології. Поняття «перехідність», «перехідні процеси», «перехідні суспільства». Органічний та наслідуваний типи політичних переходів. Поняття «політичний транзит», «політична трансформація», «політична модернізація». Становлення транзитологічних знань. Концепція експорту демократії в теорії деколонізації. Спроба інсталяції структур і норм західних демократій у постколоніальні країни та невдача з її реалізацією. Концепція структурного детермінізму в теорії політичної модернізації. Виникнення транзитології та розробка транзитологічної парадигми.	2	-
7.	Тема 7. Демократизація як глобальна тенденція політичного розвитку. Теорія «хвиль демократизації» С. Хантінгтона. Причини відкотів від демократії та їх наслідки. Чинники демократизації та їх взаємодіючі впливи. Фази(етапи)демократизації. Внутрішні та зовнішні фактори демократизації. Деліберативна демократія як напрямок у сучасній теорії демократії: аналіз основних підходів. Глобалізація як чинник демократизації. Сучасна криза демократії та шляхи її вирішення. Виклики демократії в умовах глобального інформаційного суспільства	2	-
8.	Тема 8. Теорії демократичного переходу: еволюція змісту і актуальна проблематика. Особливості теорії демократичного переходу та теорії модернізації: спільне та відмінне. Етапи переходів від тоталітаризму до демократії за Д. Растоу. Фази демократичного переходу до демократії за Г. О' Доннелом та Ф. Шміттером. Етапи демократичного транзиту в концепції А. Пшеворського. Фази демократичної переходу за С.	2	-

	Хантінгтоном. Демократичний перехід та його етапи в концепції З. Бжежинського. Особливості державного управління на різних етапах демократичного транзиту.		
9.	Тема 9. Моделі політичних переходів Методологічні засади розробки транзитивних моделей. Статичне та динамічне моделювання в політичній науці. Двополюсність моделей переходів від авторитарних режимів Моделі прямого переходу; перерваної демократії; другої спроби; циклічна, деколонізації. Специфіка моделей посткомуністичних трансформацій. Моделі прямого переходу до демократії; переходу до демократії з затримкою; двофазового переходу; циклічних коливань між демократією та авторитаризмом; переходу до авторитарних режимів; зворотного розвитку. Пояснення моделей посткомуністичних трансформацій у контексті функціонального та структурного підходів.	2	-
10.	Тема 10. Специфіка посткомуністичних політичних трансформацій. Особливості політичного транзиту в Україні. Сутність посткомуністичної трансформації та її особливості. Особливість моделі прямого переходу у посткомуністичних країнах. Модель двофазового переходу: специфіка та її прояви реалізації у посткомуністичних країнах. Особливості моделі «зворотного розвитку» у посткомуністичних країнах. Особливості посткомуністичного транзиту в колишніх республіках СРСР. Причини згорання демократизації та перехід до авторитаризму у пострадянських державах. Особливості процесу політичної трансформації в Україні.	4	-
Всього		24	-

6. Теми семінарських занять
(не передбачено)

7. Теми лабораторних занять.
(не передбачено)

8. Самостійна робота.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (д.в.)	Кількість годин (з.в.)
1	Тема 1. Головні парадигми й наукові підходи щодо суспільно-політичної динаміки: генеза і сучасний стан. Опрацюйте рекомендовану літературу. ІНДЗ: 1. Визначте основні недоліки та суперечності лінійно-еволюційної концепції суспільно-політичного розвитку. 2. Проаналізуйте неоеволюційну концепцію суспільно-політичного процесу за Ф. Тьоннісом. 3. Проаналізуйте неоеволюційний підхід до аналізу суспільно-політичних змін за Е. Дюркгеймом. 4. Визначте основні недоліки хвильової концепції до аналізу політичних процесів.	6	9
2	Тема 2. Модернізація: сутність та основні підходи до визначення сучасності. Опрацюйте рекомендовану літературу. ІНДЗ: 1. Визначте сутність модернізації та основні підходи до її	6	9

	інтерпретації. 2. Проаналізуйте концепції модернізації через призму «соціології розвитку» (Т. Парсонс, Ш. Ейзенштадт, Д. Лернер, У. Мур, А. Етціоні, У. Ростоу та ін.). 3. Здійсніть аналіз модернізації через призму «політології розвитку» (Г. Алмонд, С. Верба, Л. Біндер, Л. Пай, С. Хантінгтон та ін.). 4. Порівняйте традиційне та сучасне суспільство через концепт модернізації.		
3	Тема 3. Умови виникнення та еволюція теорій модернізації. Опрацюйте рекомендовану літературу. ІНДЗ: 1. Визначте сутність теорії пізнього модерну за Е. Гідденсом. 2. Проаналізуйте концепцію сучасності У. Бекком. 3. Охарактеризуйте основні етапи розвитку модернізаційної парадигми. 4. Проаналізуйте критику сучасних модернізаційних теорій та визначте їх недоліки.	6	9
4	Тема 4. Політичні зміни та інновації в умовах модерну та постмодерну Опрацюйте рекомендовану літературу. ІНДЗ: 1. Визначте основні ризики модернізації в Україні. 2. Проаналізуйте основні загрози інформаційного суспільства та шляхи їх подолання. 3. Визначте основні загрози демократії в умовах інформаційного суспільства. 4. Трилогія А.Тоффлера («Футурошок», «Третя хвиля», «Метаморфози влади») та сучасність. 5. Ю. Хараррі про прогнози світового розвитку у XXI ст. Основні виклики, які сьогодні стоять перед людством	6	9
5	Тема 5. Типи політичної модернізації. Опрацюйте рекомендовану літературу. ІНДЗ: 1. Визначте критерії типологізації політичної модернізації. 2. Вкажіть особливості механізми модернізаційного процесу. 3. Порівняйте моделі здійснення модернізації: органічні та неорганічні, стихійні та цілеспрямовані. 4. Проаналізуйте моделі модернізації за С.Хантінгтоном. 5. Визначте сутність модернізації «навздогін» та «наслідування зразків» (імітація алгоритму, імітація результату або форми).	6	9
6	Тема 6. Виникнення транзитології та розробка транзитологічної парадигми. Опрацюйте рекомендовану літературу. ІНДЗ: 1. Проаналізувати працю М. Макфола «Четверта хвиля демократії та диктатури». 2. Проаналізувати працю Д. Растова «Переходи до демократії: спроба динамічної моделі». 3. Здійснити аналіз праці Т. Гундорової «Транзитна	6	9

	культура. Симптоми постколоніальної травми: есеї.		
7	Тема 7. Демократизація як глобальна тенденція політичного розвитку. Опрацюйте рекомендовану літературу. ІНДЗ: 1. Проаналізуйте хвильову концепцію в транзитології. 2. Поясніть причини відкотів від демократії та їх наслідки. 3. Визначте детермінанти демократизації та їх взаємодіючі впливи. 4. Проаналізуйте фази(етапи)демократизації. 5. Проаналізуйте сутність деліберативної демократії. 6. Визначте ознаки сучасна кризи демократії та запропонуйте шляхи її вирішення. 7. Визначте виклики демократії в умовах глобального інформаційного суспільства.	6	9
8	Тема 8 Теорії демократичного переходу: еволюція змісту і актуальна проблематика. Опрацюйте рекомендовану літературу. ІНДЗ: 1. Проаналізуйте особливості теорії демократичного переходу та теорії модернізації: спільне та відмінне. 2. Проаналізуйте етапи переходів від тоталітаризму до демократії за Д.Растоу. 3. Визначте фази демократичного переходу до демократії за Г.О'Доннелом та Ф. Шміттером. 4. Проаналізуйте етапи демократичного транзиту в концепції А. Пшеворського. 5. Визначте фази демократичної переходу за С. Хантінгтоном. 6. Проаналізуйте демократичний перехід та його етапи в концепції З. Бжежинського.	6	9
9	Тема 9. Моделі політичних переходів Опрацюйте рекомендовану літературу. ІНДЗ: 1 1. Визначте методологічні засади розробки транзитивних моделей. 2. Визначте сутність моделей прямого переходу, перерваної демократії, другої спроби, циклічна, модель деколонізації. 3. Охарактеризуйте особливості моделей посткомуністичних трансформацій. 4. Визначте сутність моделей прямого переходу до демократії, переходу до демократії з затримкою, двофазового переходу, циклічних коливань між демократією та авторитаризмом, переходу до авторитарних режимів; зворотного розвитку.	6	9
10	Тема 10. Специфіка посткомуністичних політичних трансформацій. Особливості політичного транзиту в Україні. Опрацюйте рекомендовану літературу. ІНДЗ: 1. Порівняйте особливості політичної трансформації в країнах пострадянського і посткомуністичного простору. 2. Визначте причини авторитарних зворотів у посткомуністичних державах.	6	9

	3. Проаналізуйте особливості посткомуністичного транзиту в Україні.		
ВСЬОГО		72	106

В якості самостійної роботи здобувач може пройти професійні курси/тренінги, професійне стажування, онлайн-курси, громадянську освіту, отримати відповідний сертифікат на освітніх платформах, що може бути зараховано як періодичний, поточний та фрагмент підсумкового контролю. Пропонуються до розгляду такі курси, які можуть бути визнані як періодичний, поточний контроль та/або бонусні бали (за бажанням здобувача):		
Назва освітньої платформи, назва онлайн курсу, короткий опис, посилання*	Компетентності та результати навчання, що формуються	Кількість годин
<u>Прометеус</u>, Громадська та політична участь: базовий курс: онлайн-курс для викладачів та здобувачів Курс зосереджений на аналізі ролі громадської та політичної участі в умовах трансформації політичних систем і модернізаційних змін. Студенти досліджують взаємозв'язок між розвитком інститутів громадянського суспільства, демократизацією, підзвітністю влади та формуванням ефективного політичного лідерства. Особлива увага приділяється сучасним механізмам громадської участі — від інструментів електронної демократії до практик громадського контролю — а також питанням гендерної рівності як складової інклюзивного політичного розвитку. Метою курсу є формування у студентів здатності критично оцінювати процеси політичної модернізації, розуміти вплив структур влади на можливості громадянської участі та сприяти утвердженню демократичних цінностей у суспільстві. https://prometheus.org.ua/prometheus-free/hromadska-politychna-uchast-bazovyi/	ЗК01. Знання предметної області та розуміння професійної діяльності; РН13. Вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні. РН14. Застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності.	Відповідно до програми курсу

До самостійної роботи відноситься: [1] – підготовка до лекцій, практичних занять; [2] – написання рефератів/презентацій, есе; [3] — підготовка до дискусій та колоквіумів.

9. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

При вивченні навчальної дисципліни «Вступ до фаху «Політологія»» застосовуються словесний, наочний, практичний методи навчання: читання лекцій, опрацювання текстів основних робіт дослідників, роботу з навчальною та спеціальною літературою, індивідуальні консультації.

Словесні та наочні методи навчання (лекційні заняття; опитування; консультування; доповіді та мультимедійні презентації);

Практичні (тестові вправи; опрацювання матеріалу шляхом підготовки презентації);

Колективне та індивідуальне опрацювання завдань (колективне обговорення, виконання та презентація ІНДЗ, обговорення проблемних питань та результатів самостійної роботи).

Для розв'язання учбово-професійних завдань навчальної дисципліни застосовано комплексний підхід до діяльності у процесі навчання. Використовуються класичні дидактичні методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності (лекція-пояснення, бесіда, контроль, самоконтроль, взаємоконтроль і т.п.)

Основні форми (методи) проведення занять – це різні типи лекцій, а також практичні заняття – теоретичне обговорення питань, дискусія, конференція, співбесіда, реферативна форма, презентація, інтерактивний онлайн дискурс.

10. ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Засоби діагностики якості освіти включають в себе поточний, періодичний та підсумковий контроль.

Поточний контроль: усний контроль: індивідуальне і фронтальне опитування, захист рефератів/презентацій, доповідь; письмовий контроль: оцінювання якості виконання самостійної роботи за темами;

Періодичний контроль: тестовий контроль: оцінювання контрольних робіт за змістовими модулями (можливо тестування, контрольне опитування).

Підсумковий контроль: залік

Критерії оцінювання результатів навчання:

Опитування на занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань	0	Здобувач не бере участь у практичному занятті, є лише спостерігачем; ніколи не виступає і не задає питання; дає неправильні відповіді на запитання, показує незадовільне знання понятійного апарату і джерел.
	1-4	Здобувач іноді бере участь в практичному занятті; частково виступає і задає питання; допускає помилки під час відповідей на запитання; показує пасивну роботу на практичних заняттях; показує фрагментарні знання понятійного апарату і літературних джерел.
	5-10	Здобувач бере активну участь у практичному занятті, в обговоренні проблемних питань, користується додатковою літературою; вміє сформулювати своє ставлення до проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади; здатний публічно представити матеріал.
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем; доповідь та демонстрація	0	Не зараховуються реферати (довідки) та презентації, які виконані не самостійно або запозичені з мережі Інтернет.
	3	Доповідь та презентація самостійними, але не опрацьована актуальність, теоретичний аналіз дано описово, змістовний матеріал є формальним, висновки не конкретизовані (відсутні), тема не розкрита.
	4-5	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає

презентації		вимогам із незначними порушеннями, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз містить неточності, усно здобувач пояснює матеріал невпевнено, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані загальні висновки, тема загалом розкрита із незначними прогалинами.
	6-8	Доповідь та презентація виконані самостійно, опрацьована актуальність теми із зазначенням невирішених раніше аспектів, теоретичний аналіз ґрунтовний, здобувач без допомоги викладача пояснює матеріал, самостійні висновки, тема загалом розкрита, інформація у презентації подана із використанням самостійно розроблених схем, містить посилання на джерела, хоча здобувач іноді недостатньо вміло в усній формі може сформулювати деякі положення доповіді.
	9-10	Доповідь та презентація виконані самостійно, актуальність розкрита із зазначенням невирішених раніше аспектів, правильно визначені об'єкт і предмет, гіпотеза, теоретичний аналіз ґрунтовний, здобувач вільно презентує матеріал; зміст презентації не перевантажений слайдами з текстовим матеріалом; у висновку – самостійні ґрунтовні судження, підкріплені доказами, містить посилання на джерела.
Контрольна робота	0	Відповіді неправильні (у тестових роботах)
	0-10	Контрольна робота (опитування) за кожним змістовним модулем.

11. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Проблема прогресу та регресу в політичному розвитку.
2. Хвильова теорія політичного розвитку (А. Тоффлер)
3. Сутність модернізації та модерну.
4. Зміст політичної модернізації та його складові
5. Напрямки демократизації політичної системи суспільства.
6. Демократична та авторитарна модернізація: спільне та відмінне.
7. Основні підходи до визначення сучасності.
8. Фактори формування теорії модернізації.
9. Сутність поняття модернізація, модерне суспільство, традиційне суспільство.
10. Етапи розвитку теорії модернізації.
11. Критика ранніх підходів у теорії модернізації.
12. Сутність концепцій «постмодернізації», «неомодернізації» та теорії екологічної модернізації.
13. Теорія пізнього модерну Е. Гідденса.
14. Теорія рефлексивної модернізації та суспільства ризику У. Бека.
15. Сутність поняття політичні зміни та інновації.
16. Модернізація як революція (Д. Растоу). Цілі політичної модернізації.
17. Шляхи модернізації за Б. Мура.
18. Політична модернізація як залежна змінна у теоріях Д.Лернера, С.Ліпсета, К. Дейча, Е. Вебера. 1. Основні виклики процесу модернізації.
19. Конфлікт традицій та «модерніті».
20. Криза ідентичності та її прояви у процесі політичної трансформації.
21. Криза легітимності як виклик процесу демократизації.
22. Криза участі в умовах політичної трансформації та розвитку політичної активності громадян.
23. Криза реалізації політичних рішень в умовах демократичного транзиту.
24. Криза розподілу як складова політичної трансформації.
25. Теорія постмодернізму: витоки та характеристика.
26. Сутність постмодерну та його складові.
27. Критерії типологізації політичної модернізації.
28. Типи політичної модернізації.
29. Механізми модернізаційного процесу.
30. Періодизація політичної модернізації у глобальному вимірі
31. Теорія поліархії Р. Даля в контексті політичної модернізації
32. Об'єкт, предмет та основні поняття політичної транзитології.
33. Транзитивні (перехідні) процеси як об'єкт транзитології.
34. Поняття «перехідність», «перехідні процеси», «перехідні суспільства».
35. Органічний та наслідуваний типи політичних переходів.
36. Поняття «політичний транзит», «політична трансформація», «політична модернізація».

37. Концепція експорту демократії в теорії деколонізації.
38. Концепція структурного детермінізму в теорії політичної модернізації.
39. Теорія «хвиль демократизації» С. Хантінгтона.
40. Причини відкатів від демократії та їх наслідки.
41. Чинники демократизації та їх взаємодіючі впливи.
42. Внутрішні та зовнішні фактори демократизації.
43. Деліберативная демократія як напрямок у сучасній теорії демократії: аналіз основних підходів.
44. Глобалізація як чинник демократизації.
45. Сучасна криза демократії та шляхи її вирішення.
46. Особливості теорії демократичного переходу та теорії модернізації: спільне та відмінне.
47. Етапи переходів від тоталітаризму до демократії за Д. Растоу.
48. Фази демократичного переходу до демократії за Г. О' Доннелом та Ф. Шміттером.
49. Етапи демократичного транзиту в концепції А. Пшеворського.
50. Фази демократичної переходу за С. Хантінгтоном.
51. Демократичний перехід та його етапи в концепції З. Бжежинського.
52. Особливості державного управління на різних етапах демократичного транзиту.
53. Методологічні засади розробки транзитивних моделей.
54. Статичне та динамічне моделювання в політичній науці.
55. Двополюсність моделей переходів від авторитарних режимів
56. Модель прямого переходу до демократії.
57. Модель перерваної демократії та другої спроби.
58. Циклічна модель та модель деколонізації у процесі демократизації.
59. Специфіка моделей посткомуністичних трансформацій: переходу до демократії з затримкою.
60. Модель циклічних коливань між демократією та авторитаризмом.
61. Модель переходу до авторитарних режимів, модель зворотного розвитку.
62. Сутність посткомуністичної трансформації та її особливості.
63. Особливість моделі прямого переходу у посткомуністичних країнах
64. Модель двофазового переходу: специфіка та її прояви реалізації у посткомуністичних країнах.
65. Особливості моделі «зворотного розвитку» у посткомуністичних країнах.
66. Особливості посткомуністичного транзиту в колишніх республіках СРСР.
67. Причини згорання демократизації та перехід до авторитаризму у пострадянських державах.
68. Етапи політичної трансформації в Україні.
69. Причини авторитарних зворотів у посткомуністичних державах.
70. Авторитарні звороти в Україні та поновлення демократичного транзиту.
71. Постколоніальні ознаки транзиту в Україні.
72. Кризи політичного транзиту та їх прояви в Україні.
73. Криза легітимності та реалізації рішень як складові процесу політичної трансформації.

74. Криза ідентичності як чинник не стабільності політичної системи в Україні.
75. Шляхи подолання криз політичної трансформації в Україні.

12. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ

Поточний та періодичний контроль												ІНДЗ	Підсумковий контроль	Сума балів
Змістовий модуль №1							Змістовий модуль № 2							
T1	T2	T3	T4	T5	T6	Модульний контроль 1	T7	T8	T9	T10	Модульний контроль 2			
5	5	5	5	5	5	15	5	5	5	5	15	20	іспит	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

13. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.

Кройтор А.В. Робоча програма курсу «Політична модернізація і транзитивні процеси»» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 052 «Політологія».

Кройтор А.В. Силабус курсу «Політична модернізація і транзитивні процеси» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 052 «Політологія».

Кройтор А.В. Політична модернізація та транзитивні процеси. електрон. метод. рекомендації до вивчення курсу «Політична модернізація та транзитивні процеси» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / уклад. А.В. Кройтор. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І.І.Мечникова, 2023. – 56 с. Електронний ресурс:
https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/fmvps/navchalni_materialy/metod_zabezpecheni/bakalavr/metod-rekomendatsii_politychna_modernizatsiya.pdf

14. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Brzezinski, Z. The Grand Failure: The Birth and Death of Communism in the Twentieth Century. – New York: Collier books, 1990.
2. Comparative Politics Today: A World View / Ed. by G. Almond, G. Powell. Glenview, 1988
3. Deutsch K: The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control. New York, 1963
4. Easton D. A Framework for Political Analysis. Englywood Cliff 1960
5. Kroitor A. Intra-party restructuring in the conditions of political transition in Ukraine / A. Kroitor // Democratic transition in terms of security and development: Ukrainian and foreign experience / A. Kroitor. – Lviv-Toruń: Lviv-Toruń Liha-Pres 2019, 2019. – С. 153–175.
6. Kuzio, T. Transition in Post-Communist States: Triple or Quadruple // Politics. – Vol. 1. – 2001. – No. 3. – P. 168–177.
7. McFaul, M. The Fourth Wave of Democracy and Dictatorship : Noncooperative Transitions in the Postcommunist World / M. McFaul // World Politics. – Vol. 54. – 2002. – No. 2. – P. 212–244.
8. O'Donnell, G, Schmitter, P. C. Transition from Authoritarian Rule : Tentative Conclusions about Uncertain Democracies. – Baltimore (MD), London: Johns Hopkins University Press, 1986. – xii, 81 p.
9. Offe, C. Capitalism by Democratic Design? Democratic Theory Facing the Triple Transition in East Central Europe // Social Research. – Vol. 58. – 1991. – No. 4. – P. 854–892.

10. Schmitter, P. C., Karl, T. L. The Conceptual Travels of Transitologists and Consolidologists: How Far to the East Should They Attempt to Go // *Slavic Review*. – Vol. 53. – 1994. – No. 1. – P. 173–185.

11. Койтор А.В. Політичні партії як суб'єкти демократичних перетворень в Україні /А.В. Койтор// Науковий вісник, збірник наукових праць. Одеський національний економічний університет, Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Одеса, 2014. – Вип. 29 (208).

12. Койтор А. В. Внутрішньопартійні відносини у процесі посткомуністичних трансформацій А.В. Койтор //Актуальні проблеми політики// 2013. Вип. 48. с. 301-308

13. Койтор А.В. Моделі демократичних переходів та практика їх застосування у пострадянських країнах/А.В. Койтор// Актуальні проблеми політики: збірник наукових праць. Випуск 61– Одеса, 2018. – С.215-226

14. Паламарчук М. О. Виклики модернізації в Україні: політичні аспекти: моногр. – К.: НІСД, 2014. – 152 с.

15. Панасюк В. А. Особливості відбудови авторитарного режиму в сучасній Російській Федерації. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2169/Panasyuk%20VA%20Osoblyvosti%20vidbudovy.pdf?sequence=1> 8.

16. Політологія посткомунізму : Політичний аналіз посткомуністичних суспільств. URL: <http://litopys.org.ua/polpost/pp.htm>

17. Романюк О. І. Від тоталітаризму до демократії та національної державності: системний аналіз посткомуністичних трансформацій. – Харків : ХДАК, 2011. – 376 с.

18. Романюк О. Моделі посткомуністичних трансформацій. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8835/03-Romanuk.pdf?sequence=1>

Додаткова

19. Porta, della D. Can Democracy Be Saved? Participation, Deliberation and Social Movements. Cambridge: Polity Press, 2013. 256 p

20. Fisun O. Neopatrimonialism in Post-Soviet Eurasia / Stubborn Structures: Reconceptualizing PostCommunist Regimes / Edited by Bálint Magyar. Budapest-New-York: CEU Press, 2019. P. 75–96. 5. Matsiyevsky Y. Mixed Values and Societal Constraints: The Weak Prospects for Authoritarianism in Ukraine // *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization* Institute for European, Russian, and Eurasian Studies. The George Washington University Advanced Publishing. Vol. 29 (2), 2021. P.135-158

21. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: есеї / Тамара Гундорова.— К. : Грані-Т, 2012.— 548. (Серія «De profundis»)

22. Кутуєв П. Модерн, модернізація, розвиток: ідеї та практики: монографія. Київ: Талком, 2015. 467 с.
23. Кутуєв П. Трансформації модерну: інституції, ідеї, ідеології: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. 516 с.
24. Мацієвський Ю. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991-2014) : монографія. Чернівці: Книги – ХХІ, 2016. 552 с
25. Мінаков М.А. Модерн і революція в Україні: до питання про генеалогію Євромайдану//Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство. - 2014.- Т. 154. - С. 45-54.
26. Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: Навчальний посібник / Упоряд. М. Лендшел. – Ужгород: Поліграфцентр “Ліра”, 2016. – 464 с.
27. Романюк О. Транзитологія як галузь наукових студій [Електронний ресурс] / О. Романюк // Сучасне суспільство № 2 (16). – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/politology/article/view/2151>.
28. Тоффлер Е. Третя хвиля / З англ. пер. А. Євса. - К.: Вид. дім «Всесвіт», 2000. - 480 с. Режим доступу до ресурсу: <http://194.106.216.224:8080/books/7231>

15. ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Freedom House. Офіційний сайт: <https://freedomhouse.org/>
2. <http://www.nbuuv.gov.ua/portal/libukr.html>
3. Верховна Рада України. Офіційний сайт. <https://www.rada.gov.ua/>
4. Газета Верховної Ради України «Голос України». Офіційний сайт. <http://www.golos.com.ua/>
5. Газета центральних органів влади «Урядовий Кур’єр». Офіційний сайт. <https://ukurier.gov.ua/uk/>
6. Кабінет Міністрів України. Офіційний сайт. <https://www.kmu.gov.ua/>
7. Наукова бібліотека Одеського національного університету ім.І.І. Мечникова. Офіційний сайт <http://lib.onu.edu.ua/>
8. Національна бібліотека України ім.В.І.Вернадського. Офіційний сайт.
9. Національна парламентська бібліотека. Офіційний сайт. <http://www.nplu.org/>
10. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. Аналітичні доповіді. Офіційний сайт: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/7/>
11. Офіційний вісник України. Офіційний сайт. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b19>
12. Президент України. Офіційний сайт. <https://www.president.gov.ua/>

13. Реєстр політичних партій. Офіційний сайт <http://www.minjust.gov.ua/parties>

14. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Офіційний сайт: www.razumkov.org.ua/